

տաւաց, երբ ներկայացընէ ասոնց ժողովոտայից գրեթէ շարունակ ծանր ծանր կաշառքով առ օյլազգիս՝ զիրար տապալելը, իրենց պոյարաց (աւագաց) հետ խոտութեամբ վարուիլը և անգուծ ջարդերը, մեզի դառնալ նայիլ կու տայ մեր ազգային պատմութեան անցից, յորում՝ գիտեմք մեր նախնեաց յանցանքները, սակայն՝ բաղդատեով ասոնց ըրածին՝ անհամեմատ կիրթ, բարեբարոյ և հաւատարիմ գտնեմք զՀայն, մեր կարելի անաշառութեամբ, իսկ ապա, երբ տեսնեմք մեր աշօք, թէ ինչպէս դէպք և վնաս և պէսպէս տնտեսութիւնը՝ այդպիսի երկու ժողովուրդքը (չլահէ մոլտաւ)՝ միացուցին մէկ Ռաւս մեն անուամբ և ինքնավար տէրութեամբ, և ո՛ր մնաց կամ մնայ՝ անոնց գրեթէ զուգանուն Արմենն, տեսակ մի ափշութիւն պատէ զմեզ այսօր, մինչ այլեայլ տեսակը ափշութեանց պատեն Եւելի կամ պակաս թանձրութեամբ, գրեթէ բոլոր բանիմաց կամ անիմաց աշխարհս, զարեւելք և արեւմուտք, զիշխանս և զիշխեցեալս) զտգէտս և զխորագէտս և, մինչև ցերբ...

Ժամանակագրութեանց մէջ մեծ մասամբ օտարաց (Լեւոյց և այլոց) և մեզի անծանօթաց և ոչ կարեւորաց յիշատակք են, վասն որոյ աւելորդ համարուեցաւ անոնց ամենուն անուանքն այլ ցանկել, այլ ոմանց. իսկ լեզուի կամ բառից օտարութիւնն այլ՝ (թէ լեհի թէ թաթարի), կամ լաւ եւս՝ հաւաքողիս անհմտութիւնն՝ այդ լեզուաց, անշուշտ տեղ տեղ սխալ ընթերցմունք պատճառած է, բաց ի տպագրութեան սովորական սխալներէ, որոց մէկ քանին նշանակուած են յաջորդ երեսին վրայ:

Ըստ նիւթոյ բանից կամ պատմութեանն՝ այս հրատարակեալ գործս է յատկապէս Տարեգիրք Հայոց Լեւաստանի և Ռաւմենիոյ. բայց թէ անուան համառօտութեան համար և թէ բուն տարեգրութեան հեղինակացն կամենին ցացի Ըլլալուն համար, (որով և այն քաղքին վրայօք մասնաւոր տեղեկութիւնք գրուած են), միանգամայն կոչեցինք զգիրքս՝ ԿԱՄԵՆԻՑ:

30 յուլիս 1896

Հ. Ղ. Մ. Ա.

Ա. Դ. Ա. Պ

ՊԱՐԿԵՇՏՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ԲԱՐԵՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԱՅԱՅԻ բառդ Աղաբ կամ Էտէպ՝ նը, շանակէ ինչ որ սովորաբար Քաղաքավարութիւն կ'ըսենք. բայց այս մեր բառս ոռիշ քաղաքական նշանակութիւն ունի, և աւելի լաւ բացատրութիւնք կան մեր լեզուաւ այդ իմաստին (որ է ըստ փռ. (politesse) իտ. Creanza). ինչպէս, Բարեճեռութիւն, բարեխրատութիւն, Բարեկրթութիւն. լաւ է և Պար-

կեշտութիւնն, որ գործածուած է այս գրութիւն մէջ, բայց և սա ոռիշ իմաստներ ունի. լաւագոյն բռնի մեզ՝ Բարեկարգութիւն ըսել. որ քէ շարժմանց քէ վարմանց քէ խօսելոս յարմարի. — Գալով գրութեանն՝ արարացի վերանագրին, որպէս և վերաբան Գ. հաստատութիւն և այլեայլ գրուցումսք յայտ առնեն քէ յարարերէն քարգմանուած է ի հայ, և վայել-

լապտա, 'նա և մեր դպրոսքեանց դեռ ծաղկած
ստեղծ. վասն զի և Չեսագիրմ' յորմէ կ'ընդ-
օրինակեմք՝ ԺԴ դարուս կիսում գրեալ է. Հա-
ւանթոն հեղինակ բանիցմ' դեռ առելի խրատներ
այլ գրած է, բայց վերջի հատադասն (Ե) ու-
րիշ հեղինակէ տնտեսած կ'երեւի: — Իբրեւ
ձաշակ մի քհ տրեւելեան գաղափարաց և քհ
հայկական գրականութեան ընդարձակութեան
և գանգաճանքեան՝ կրթնայ բանասերն հաճու-
թեամբ կարդայ:

ԱՅԴԱԳ ԽՕՍԵԼՈՅ

Նախ, պարտ է շատ ոչ խօսիլ. և զայլոց
բան՝ իւր բանինն ի դերել ոչ հանել: —
Եթէ որ պատմութիւն ինչ կամ ճառ առաջի
արկեալ ասէ, և գիտակ է, զգիտութիւն իւր
ոչ յայտնէ, մինչև նա հաստատէ զբան իւր:
Եւ զքան՝ որ յայլմէ հարցանեն՝ պատասխանի
ոչ առնէ:

Եթէ հարցումն ինչ ի մէջ բազմաց լինի՝
յոր մերձ կայ, յառաջ քան զայլան ոչ պա-
տասխանէ: — Եթէ որ սկիզբն առնէ պա-
տասխանել, և կարող է այլ աղէկ պատաս-
խանի տալ, լոնսցէ, մինչ առաջինն կատա-
րէ, յետոյ ապա զպատասխանին տայ՝ այն-
պիսի կերպիւ, որպէս զի զառաջնոյն բանն
ոչ աղարարիցէ:

Եթէ երկուք ոմանք ընդ միմեանս դատ
արկանեն, ոչ հետեւի նոցին. և եթէ ծած-
կեն զբանն՝ ունկնդրութեամբ ոչ զողանայ.
և մինչ ի յայն որ ի կցորդութիւն ոչ կոչեն՝
ի մէջ ոչ անկանի:

Ընդ մեծամեծան մեծարանօք զրուցել, և
զձայն ոչ բարձր ոչ խոնարհ՝ այլ չափաւոր
ունել:

Եթէ նուրբատեսութիւն ունիցի բանն իւր՝
ի մեկնութիւն բանին յայտնի օրինակաւ ջա-
նայ խօսիլ, և այն՝ շարտովն⁽¹⁾, և զառձման
կարճախօսութեան պահեցէ. և բայ և բառ
օտար՝ որ ոչ է ի գործ եկեալ՝ ի ներս ոչ
մուծանէ. Եւ զբան ինչ որ ընդ ինք զրու-
ցեն, մինչ ի յաւարտն ոչ սկսնու ի պատաս-
խանին: Եւ զոր ինչ կամի ստել՝ մինչև ի
միտքն ոչ խօկայ՝ ի լեզու ոչ քերէ. և կըրկ-
նաբանութիւն ոչ առնէ, միթէ⁽²⁾ հարկ լի-

նի. և թէ հարկի՝ լուսական բան ոչ ասէ.
և եթէ ցասնու բանիւք, զպարանոցին շար-
ժիլն բաւական համարի, և զխառնուածն իւր
ոչ այլայլէ: — Եւ ի յամենայն ժողով՝ ըստ
պատշաճի զբանն կարգէ. և ի մէջ խօսելոյն՝
ձեռք, աչք և յօնք ոչ առնէ. միթէ յար-
մար ընդ բանն, նա չափաւոր առնէ, ըստ
կիրպի բարձեւութեան. Եւ ընդ նշմարիտն
և ընդ առան՝ որ լինի ի ժողովն, ոչ յանդըզ-
նի հակասութեամբ, մանաւանդ հետ մեծա-
մեծաց և չաղակրատողաց. և ընդ ումեք որ
բանի տեղի ոչ ունի՝ ոչ ասէ. Եւ ի տրամա-
բանութեան եթէ միւսն քան զմիւսն առաւել
լու նշմարաւթեամբ, իրաւունս տալ պարտէ:
Եւ ի զրուցելոյ հետ ռամկաց և կանանց
և յիմարաց և յարեցողաց, որքան հնար է
զգուշացի: — Եւ բան բարակ՝ ընդ ումեք
որ ոչ իմանայ՝ ոչ խօսի: Եւ ի խօսելն զյօդ⁽¹⁾
պատուոյն միշտ պահէ: Եւ շարժմանց և բա-
նից և գործոց՝ ամենեւին բանիւ ոչ լինի. և
աղփուրթ⁽²⁾ ոչ խօսի:

Եւ յորժամ առաջի մեծամեծաց երթիցէ,
զսկիզբն բանին այնպէս բարեք կարգէ՝ որ-
պէս զի ի բարի հմայութիւն և ի գովեստ
համարի. Եւ ի չարախօսութենէ և ի զուր
տեսելոյ և ի սուտ խօսելոյ՝ միշտ զգուշացի,
որ քնառ ոչ հետեւի. և ընդ այնպիսեացն՝
որ զայս սովորութիւն ունին՝ ոչ յարակցի:

Եւ պարտ է զի լսելն առաւելու քան զխօ-
սելն. քանզի հարցաւ իմաստասէր ամն, եթէ
ընդէր զլսելութիւնք քան զխօսելոյ առաւել
ունի. պատասխանէ. Վասն զի լսելիք կրկին
տուաւ, որ երկու հայնչափ լսեմ՝ զոր կու
ասեմ, և լեզու մի:

ԱՏԱԳ ՇԱՐԺՄԱՆ ԵՒ ՀԱՅԳՈՏԵԱՆ

Պարտ է ի ընթացսն ոչ թեթեւ երթալ
եւ ոչ փութով. քանզի այն նշանակէ զթե-
թեամտութիւնն, այս ինքն զտալութիւնն⁽³⁾.
և ի յամբ ընթանալն՝ ոչ առաւելու. զի այն
նշանակէ զծուլութիւնն. այլ ի կերպ համեստի
ընթացի. և որպէս կանայս և ներքինիս՝ զթե-
կունսն ոչ շարժէ: Եւ զերկուսն բազդակսն

1. Այս բառիս իբր մեկնութիւն գուրաք զրուած է
ԼԻ. որով տեւիլ մութ ձայ իմաստն:

2. Անհնցեցիք. անխտառ, անշարժ: Առաքել Սե-
նեցի այլ զործածեք և այս բառս. իսկ աստեղծէ ին՝
Սմբատ Գունդառապալ՝ Օրինադարց մէջ՝ նա և Աւելբա-
թիւն:

3. Առաջուց քայտադրուած է այս բառս (թեթեա-
մտութիւն. բայց թուրք կամ արաբ տեւիլ բառէն է ծագ-
աւոր թէ ուրիշէ:

1. Այսպէս զբարձ է ի կարգին, բայց այդ բարձից
վրայ կեանքը գրեւ է յետոյ, նաև շնչելու գանձից:
Շարտի ալ (շարթ) նշանակէ՝ պայման, կերպ:

2. Միթէ. նշանակէ՝ բայց եթէ, բայց միայն երբ:

Հաւասար անձինն պահէ. և զգուշացի յերթեւեկ առնելոյ զձեռնն: Չշտփառութիւնն յամենայն ներկայումս պահեսցէ: Եւ յորժամ ի յընթացս է, յորով անգամ յետս ոչ նայի, քանզի այն իսկ են գործք կասկածողաց: Դոյնպէս և զգուշին (կամ զպարանոցն) ի կոր ոչ պահեսցէ միշտ, քանզի այն նշանակէ զխորամանկութիւն և զտրամութիւն: Դոյնպէս և ի ծանկան իխնելով՝ չտփառութեան հետեւի: — Եւ յորժամ նստի՝ զուսն ոչ պարզէ, բաց ի յառանձին տեղովէ, թէ կամի. և զմիւս ոտքն ի վերայ միւսոյն ոչ դիցէ: Եւ ի վերայ ծնկաց ոչ նստի, միթէ ի ծառայութիւն իշխանաց, և վարդապետին իւրոյ և հօրն, և նոցա որք սոցին աշտիճանակիցք են: Եւ զգուշի ի վերայ ծնկացն կամ ձեռացն ոչ դիցէ. քանզի նշան է տրբաւ մութեան և մեղկութեան: Եւ ընդ մուրուսն և ընդ այլ անդամսն ոչ խաղայ. և զմատն ի բերան և յընդունսն ոչ ամէս. և ի յօրանելոյ և ի ճապկտալոյ զգուշացի, և ի զկտալոյ և յայլ ձայնէ՝ որ ի փողացն և լանէ՝ զգուշացի: Եւ առաջի մարդկան ըզքիթն ոչ խնչէ, նոյնպէս և թուք՝ որպիսի և կարէ՝ զգուշացի: Եւ թէ այսոց զոր ասացաք վերայ՝ հարկ լինի և ոչ կարիցէ արգելուլ, այնպէս բարացէ՝ զի անպարկեշտ ձայն մի՛ լուիցի:

Կատարկ ձեռք և թեզնօք և ստորտփք հանդերձին՝ զքիթին ոչ մաքրէ. և ի թքանելոյ բազում՝ որքան կարէ զգուշանայ:

Եւ յորժամ երթայցէ ի հրապարակ, ճանաչեսցա՞ զտեղիք. ոչ ի բարձրագոյն բարձին և ոչ ի ներքին, այլ յարժանն: Եւ եթէ զուրի ժողովոյ իցէ՝ ուր կամի անդ բազմի. զի ուր են նստի՝ այն է ընտիր տեղին: Եթէ օտար ոմն է և յիւր աստիճանն ոչ է նստել, յորժամ իմանայ փութով զտեղի իւր կայցի. և եթէ զտեղի իւր գատարկ ոչ տեսնու, նսնայ նախ քան զծանրանալ այլոց ի վայր իլանել:

Առաջի մարդկան քան զձեռք և զերես՝ այլ մասն մերկ ոչ ցուցանայ: Առաջի մեծամեծաց՝ զբազուկսն և զսրօնսն ոչ մերկացուցանել. և ի ծնկացն մինչեւ ի պորտն ոչ մերկացուցանել, ոչ յայտնի և ոչ ի ծածուկ:

Առաջի մարդկան ոչ պառնելի(1). և յորսայս ոչ պառնելի. միթէ ի քուսն ոչ գիտելով չլի. զի այս պատճառէ զխորդայ... Եթէ այլքն ննջեն՝ և ինքն ննջէ, և կամ արտաքս ելանէ. և այնպէս հնարի՝ որ մարդ յիւրմէ տաղտկանայ ոչ....

Եթէ յայս սովորութեանցս կարէ զինք ըզ-

գուշացուցանել, բարի է ընտրողութեամբ ի մանալ. եթէ արժէ այս զայն նախատինքն, և եթէ ոչ՝ ինք զգուշացի:

ՊԱՐԿԵՏՏՈՒԹԻՒՆ ՈՐ Է ԱՂԱՊ ՃԱՇՈՒՏԵԼՈՅ

Նախ զձեռն և զբերանն և զքիթն սուրբ լուացէ, յայնժամ մերձ սեղանոյն եկեսցէ. և յորժամ ի վերայ աթոռոյն նստիցի, ի ճաշ ուտելն խորթութիւն(1) չառնէ, մանաւանդ յորժամ հիւր ունիցի: Չձեռս և զհանդերձս մի թաթախեսցէ. քան զերեք մասն այլ աւելի ի գործ ոչ ամէ: Եւ զբերանն ընդարձակ ոչ բանայ. զպատառն մեծ ոչ առնու և ոչ փութով կլանէ. և ոչ ի բերանն շատ պահէ. և զմատն ոչ լեզու: Եւ ի դանազան խորթիկսն՝ ցանկութեամբ զակն ոչ արկանէ. և զպատրաստեալ կերակուրն՝ ոչ ընտրէ, որպէս թէ զմիւսն որ էսա՝ դնէ և այլ առնու:

Եւ եթէ զեղեցիկ կերակուրն սակաւ է, միայն յայն ոչ յարձակի, այլ այլոցն թողացուցէ: Եւ գճարպութիւն(2) կերակրոյն՝ ի վերայ մատանցն ոչ թողուցու: Չհաց և զաղ ոչ թանայ: Եւ ընդ հացիկոցն բազում անգամ ոչ հայի. և զպատառն ոչ նկատէ, այլ իւր առաջի ուտէ: Եւ զոր ինչ ի բերանն տանի, որպէս ոսկոր, ի վերայ հացին և սուֆրոյսին ոչ դիցէ. և թէ ի պատառն ոսկոր իցէ, ի բերանէն այնպէս հանէ՝ զի մի գիտացնեն. և թէ այլ ոք առնէ՝ զու պարտը կէ. և զկերակուրն որ առաջի քո է՝ այնպէս հաշուեալ՝ որպէս զի ի մնացորդսն այլք ճաշակելով ոչ տաղտկացնին: Եւ ի բերանոյն կամ ի պատառէն մասն ինչ ի պնակն մի՝ ձգեսցես, կամ ի վերայ հացի: — Եւ ի սեղանին նախ քան զայլսն զձեռնս մի յետս կայցի: Եթէ յագեալ իցէ՝ մօղլանք(3) առնէ, մինչեւ այլքն պարապին. բայց թէ նոքա զձեռնս արգելուն, անպատճառ և ինքն ի բաց կացցէ:

Եթէ ի տեղի մի է որ օտարք ոչ գոն, և թէ ի միջ կերակրոցն չորս կարօտանաս, ըզգուշացիս՝ զի մի յըմբին փողո սնպատշաճ ձայն արձակէ: Եւ յորժամ զակոսայդ սրբել հարկաւորին խելով, զերեւոյ ի մի կողմն դարձոյ. զոր լեզուտ կարէ սրբել ի կուտուր. և զոր խելով սրբես՝ ծածուկ արտաքս ձգէ, զի մի այլք տեսեալ տաղտկաս:

1. Որկորտութիւն. անկուշտ ուտել. Բժշկարան զբոց մէջ այլ յշուի խորթ ասել, անպաշտար:

2. Եղք, պարտութիւնք:

3. Զաւարճաբանութիւն:

ցին. և եթէ զրոյց ինչ է՝ համբերէ ի սրբեւոյ զակոսայն: Եւ ի լուսացումն ձեռացն՝ զմատուռն և զծայր եղընկացն և զաւնն⁽¹⁾ սըրբել ջանայ. նոյնպէս զեզերս շրթանցն և ըզբերանն և զակոսայն մաքրեացէ, այնպէս զի ձայն ոչ տացէ, և խախալ ոչ առնէ, և ի կնիզն որ առաջի կայ՝ զտրինին չուրն ոչ թափէ. և յարտաքս ձգելի՝ զձեռան պարտաւակ կայցի. և ի ձեռու լուսնայն՝ մի յառաջել քան զայլսն: Թէ յառաջ քան զճաշն ձեռք լուսնայ պարտ է, նախ զհիւրսն մեծարեացէ քան զայլսն:

ՊԱՐԿԵՏՈՒԹԻՒՆ ԳԻՆԵԼՄԱՐՈՒԹԵԱՆ

Յորժամ մերձ ի մելխն երթայ՝ մերձ առ որդուցն համասնոցի իւր նստցի. և մերձ առ այն՝ որ ոչ միայն զանպատեհն խօսին այլ և կամին՝ զգուշացցի. և ախորժ բանիք և յախաւոր տաղիւք և ոտանաւորօք որ յարմար զինի ներկայ ժամանակին՝ զարդարեացէ զմելխն. և ի արուպադիմութենէն և քի տխրական բարուց՝ բնաւին ի բաց մերժեացի. Եւ ի ժողովելոցն՝ եթէ որ ամօք կամ աստիճանօք պակաս իցէ, ի յունկեղորութիւնն յաւելուցու. և եթէ երգեցիկ որ իցէ, ոչ է պարտ երկար ճառս արկանել առաջի և պատմութիւնս: Եւ ամենեւին ի ներկայ ժամանակն պերեսան պարտ է ի զլիսն մելխին կանխուլ. այնպէս զի զայլսն մի արհամարհեացէ. և բնաւ ոչ յեմացէ այնչափ՝ որ արարեալ և զիսելսն կորուսանէ. զի յամենայն աշխարհս քան զանկողն արբեալն՝ ոչ զոյ վընաս. որպէս քան զգաստութիւնն և զմիաստութիւնն՝ ոչ զոյ զօրութիւն:

Բայց թէ տկարագինի որ իցէ՝ սակաւ ըմբիցէ կամ խառնեալ, կամ ի մելխնն խոյս տացէ: Եւ թէ նախ քան զայս՝ հարիֆնին⁽²⁾ արբեալ լինին, ջանա փութով արտաքս եւլանել. և ջանայ որ ինք արբեալ արտաքս ոչ ելանէ: Եւ արբեցողաց բանիցն ունկնդիր ոչ լինի. և միջնորդ արբեցողացն ոչ լինի. միթէ Վաւի լինի՝ յայնժամ պարտ է ի միմեանց ուրոշել. Եւ եթէ կարող է ի գինիմպուութիւնն, քան զայն որ ի կարգն կու գայ՝ այլ աւելի ոչ խնդրէ և ծանրանայ ընկերացն: Եւ եթէ որ ընկերացն ի գինի յըմբեն⁽³⁾ բռնութեամբ այլ ոչ տացեն. և յորժամ սիրտն զըզուայ և որքկոտայ ի մէջ մելխն, այնպէս հնարի որ մարդ չիմանայ. և թէ ոչ

ժուժէ՝ իսկոյն արտաքս ելանէ. և թէ վերաբերութիւն լինի, այլ ոչ դառնայ ի մելխն:

Միւրդ և հոտոտելիք որ ի մէջ եղբարցն է՝ ոչ ի վեր առնու. և կերակուր և նոզմ⁽⁴⁾ սակաւ ուտէ: Եւ զոր ինչ յատկութիւն որ ունի մարդն՝ ի յայն գովէ. և հետ ամենեցուն ոչ կայնու այնպէս համաբանութիւն՝ որպէս հետ ընկերին: Եւ ի մելխն՝ բազում անգամ ի վեր ոչ ելանէ. Եւ եթէ որ զիդեցկատիպ իցէ անդ, ոչ ձայնի միշտ ի նա, թէպէտ համարաձակութիւն ունիցի. և ոչ խօսի ընդ նմա շատ:

Եւ յառաջ քան զանմիտ արբեցութիւնն, որպէս սասացաք, արտաքս ելանէ յիւր առաջին բնակութիւնն. և թէ ոչ ժամանէ՝ ի տեղի մի երթայ՝ որ ի մելխն հեռի լինի, և անդ ննջէ: Եւ որչափ կարէ՝ ի մեծամեծաց մելխն՝ ընդ նոսա որ հաւասարութիւն չունի և վընտառութիւն ոչ է պատահել, ընդ նոսա ոչ հաւասարի. և թէ ի հարկէ պատահէ որ արգելուն, պատճառ դնէ և արտաքս ելանէ. ու ամենեւին ի դմեալ և ի չարաբարոյ առանց՝ ի բաց կացցէ: Եւ եթէ գիտէ զի բըռնութեամբ կամին հարբեցուցանել, նա զգուստանական բանիւ կամ այլազգ հիլէթով⁽⁵⁾ արտաքս ելանէ:

Այս էր զոր խոստացեալ էաք վասն պարկեշտութեանց, որչափ այս տեսակս ի սահմանի է և ի թուոց հեռի լինի. և վասն զըրութեանց և ժամանակաց՝ փոփոխի. բայց ի վերայ իմաստնոյն զօրաւորի՝ որ զկանոնն և զարմատս զործոց բարութեանց պահեալ լիցի, սգաստութեամբ զպահելն սահմանաց և նրբութեանց ամենայն բանից ի տեղի իւր և ի ժամանակ իւր, դժուարագոյն ոչ լիցի. և ի բոլորացն հանել զմանաւորսն՝ նմա դիւրագոյն լիցի: Եւ ստոյգ խելքն արդար դաւտաւոր է յամենայն գրունս բանից: Եւ Աստուած գիտէ զճարտարսն:

ՔԱՂԱՔԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԹՏՊՐՈՒԾՆ ԶԱՆԱԿԱՑ

Յորժամ զաւակ ի պիւտ գայ, սկսանել պարտ է յանուանակոչութիւն նորա՝ յանուն բարի. զի թէ անյար անուն եղեալ նորա՝ ժամանակ մի կենաց իւրոց տրտում կենայ: Յետոյ զայնի ընտրել պարտ է, որ յիմար և ախտաւոր չլինի. զի սովորութիւն վատ և առաւել ախտ՝ կարծիք զայնկին փոխադարձի ի տղայն: Եւ Յորժամ կատարեացի առաջին հասակն, — ի կրթումն բարուց իւրոց և ի խրատ պարտ է սկսնուլ, յառաջ քան զայն որ

1- Այսպէս զուրած է, թուի՝ բուռք, տիւր:

2- Բարեկամն, նայընկերն:

3- Այս տեղ առաջ զբեր է Բամբարդի, յետոյ աւելիք է, որով իմպան անկատար փայլ:

1- Կարծեմ՝ թեթեւ և անշուռ ուտելիք:

2- Հնարք. հարաբարութիւն:

բարձր իւր ի յայսպէսանութիւն սկսանի, զի մանկական տին ընդունակ է, և զբարս խոտանն առաւել ընդունի վասն պակասութեանն, և կարեաց՝ որ ի բնութիւնն իւր կայ. և որ զօրութիւն որ նախ երեւի ի մանուկն՝ յայն լանայ որ հաստատես: Առաջին իրքն ի նշանաց զօրութիւնէն ընտրողութենէ որ ի սոյայն յայտնի՝ ամօթն է. նշան, յոր ժամ տիրէ ամօթն՝ նա գլխակոր կու կենայ սոյայն ժամանակ մի. և այս գուշակումն է հոգւոյն իւրոյ, որ զբարին ընտրէ և զլարն անտրգէ. և յորժամ այսպէս լինի՝ յաւելումն ի խրատ, որ այլ առաւել ի նոյն կենայ:

Ծուլութեան ամենեւին տեղի ոչ տայ: — Ամենայն իրք ի կրթութեան մասկանն այս է. որ ի յարակցութիւն նոցա որոց զործն ի յայսպէսանութիւն կու հայի, զգոյշանալ, ի խաղ և յիւ և նիստ: Զի հոգի մասկանն տակաւին անգիծ է, և ընդունակ է կերպի՝ առաւել քան զհամահասական իւր. պարտ է զնա ի տեսակ մարգարէութեանցն⁽¹⁾ սգաստացուցանել, մանաւանդ ի քարամաթ⁽²⁾:

1. Խրատը, առածը, վարդապետութիւնը իմաստաւորաց:

2. Բարեբաւորութիւն, ազնուաբարութիւն:

որ ի խելս և ի յընտրողութիւնս և ի հաւատարմութիւնս և ի պարկեշտութիւնս՝ արժանաւոր են, և ոչ յայն որ ի գանձս կամ յազգըս վերաբերի:

Յետոյ զճանապարհօ և զշաւիղս հաւատոյ նմայ ուսուցանեն, և զնա ի պահպանութիւն նմին յօժարեցնեն: Եւ յորժամ ի հաւատոցն երես զարձընէ, յանդիմանեն զնա՝ զբարին առաջեւ իւր գովել և զվատթարսն պարսաւել: Եւ եթէ զործ բարի ինչ ի նմանէ յայտնի՝ զայն գովել. և եթէ տակաւ ինչ անկարկութիւն յայտնէ, յանդիմանութեամբ և ըստ պառնալեօք ուղղել. և զանպարկեշտ ուսուել և ըմբել, և զհանդերձս փափուկս և զարգարունս, յայտ նմին արհամարհ ցուցանել. և բառնալ ամենեւին զհոգին ի մարմնաւոր փափուկութեանց: Եւ ասել նմա, թէ բաղմութեանք հանդերձ և նկարէն զործած՝ կանանց է վայելուչ և ոչ արածց, զի մեծադարմն՝ ի հանդերձն ոչ հայի: Եւ յորժամ յայն վաբժի, և լսելիք նորա այնու լցուի՝ վասն կըրկնելոյ բազում անգամ բանիցն, յայնժամ նմա սովորութիւն դառնայ. և սովորութիւնն երկրորդ բնութիւն է, ըստ իմաստնոյն: Եւ նոքա որ հակառակին այսմ խրատու՝ ի նոցանէ պատրաստ պահել զսոյայնս:

ԻԾԽԱՆԱՑ ԿՂԶԻՔ

(Տես էջ 228)

ՈՏԻ զամբարած ժողովն Սրբոց Առաքելոց եկեղեցւոյն մէջ⁽¹⁾ բաշտեցաւ, ներկայութեամբ կայսեր և քահանայապետական նուիրակաց, որք այնպիսի անօրէն հնարիւք վաստակուեր էին: Ժողովոյն անդամք երեք հարիւր տասնութը եպիսկոպոսունք էին: Ի վնաստիոս ա.

(1) Այս եկեղեցւոյս տեղը շինուած է Սուրբան Մենմարի մէկիթն:

սոնց զիմացն ելաւ իբր մեծ յանցաւոր մի: Եկեղեցւոյ ամենամեծ զայթակողութիւններէն մէկն է այս, և յանցաւոր համարելոյն դատաստանը երկայն փաղաթովութիւն մը եղաւ: Բարդոս գրեթէ սրոյ հարուածով մը սպաննեց Անիլիւրիոյ մետրապոլիտան, որ համարձակեր էր չհանիլ ցուցընել կայսեր նախածական կերպով վարուելուն ամբաստանելոյն հետ: Եթեմալապոստեմբուս սուտ վկայք հաստատուցին, թէ երբէք իզնատիոս օրինաւոր կերպով